

't Inschrien

2019 / 3

Kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente

*De bekende historicus
folklorist C. J. Smuif.
Enschede - 1929.
Overleden 19/12. 1929.*

Gerard C. Kroes

Colofon

't Inschrien is het kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente.

Doelstelling

Het bevorderen van kennis en inzicht omtrent de culturen van stad en land in Twente, in het bijzonder voor wat betreft archeologie, geschiedenis, natuur en landschap en het streven tot het behoud van de bestaande culturen of overblijfselen ervan.

Redactie

Willy Ahlers, Jan Hinke,
Theo Leoné (hoofdredacteur) en
Harry Mulder.

Aan dit nummer werkten mee:

Willy Ahlers, Geert Bekkering, Marlies Enklaar,
Jan Hinke en Theo Leoné.

Redactieadres

OKThuis
Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
redactie@oudheidkamertwente.nl

Bestuur

Patrick Welman, voorzitter
Willem Wondergem, vicevoorzitter en penningmeester
Evert Ulrich, secretaris
Adrie Strikker-Hemmink, lid
Jan Morsink, lid
Hems Oude Munnink, lid

Secretariaat

secretariaat@oudheidkamertwente.nl
Rabo rek.nr. NL41 RABO 0129 5763 79

OKThuis

Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
Telefoon: 053-4787447
www.oudheidkamertwente.nl

Het abonnement is bij lidmaatschap van de vereniging ingesloten. Lidmaatschap van de vereniging kost per lid EUR 30,00, met partner EUR 35,00, jeugdleden tot 21 jaar EUR 15,00. Losse nummers zijn voor EUR 5,00 verkrijgbaar bij het secretariaat.

Nieuwe kopij moet uiterlijk 14 oktober 2019 bij de redactie zijn. Richtlijnen voor publicatie zijn te vinden op de website.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Donatie, schenkingen en sponsoring:
schenkingen@oudheidkamertwente.nl

Een inschrien is een klein verborgen vakje in een tuugkist waarin men kostbare voorwerpen bewaarde.

Druk: Drukkerij Veltmann B.V., Enschede

ISSN 1875-2659

Inhoud

C.J.Snuif (1872-1929) Een Zaankanter in de ban van de Twentse historie Geert Bekkering en Jan Hinke	3
Drieschichtige marke voor orde in onmetelijk veen Theo Leoné	10
Jubileumfoto textielfabrikanten Sanfor in 1956 twintig jaar krimpvrij Marlies Enklaar	13
Veertien eeuwen Oldenzaal Brede blik op rijke geschiedenis oudste stad Theo Leoné	18
Patrick Welman wil collectie beter zichtbaar maken Burgemeester Oldenzaal voorzitter Oudheidkamer Theo Leoné	22
Reliëf van kerkleeuwen Theo Leoné	25
Elektrificatie spoor Twente start in 1951 Willy Ahlers	26

Bijschrift foto voorpagina:

Tekening G.C. Krol. Tekening is in het bezit van de OKT: OKT.PR0586. I

C.J. Snuif (1872-1929) Een Zaankanter in de ban van de Twentse historie

Geert Bekkering en Jan Hinke
.....

Hoe kan het lopen in het leven van een leergierige en intelligente Zaanse jongen! Hij wordt verliefd op een meisje uit Enschede. Vestigt zich in die plaats als apotheker en opticien. Hij raakt in de ban van de Twentse geschiedenis, die zo veel romantischer en geheimzinniger lijkt dan die van zijn geboortestreek. Ontwikkelt zich tot een van de toonaangevende Overijsselse streekhistorici van zijn generatie. In 1929 overleed hij, slechts 56 jaar oud.

Jaarlijks 4,50 gulden voor de uitgang

Op het pand Markt 22, waar Snuif in 1895 zijn apotheek begon, lag een zogenaamde uitgang. Wat betekende dat Snuif, en ook zijn voorgangers onder veel gemor, ieder jaar 4,50 gulden aan de gemeente Enschede moesten betalen. Niemand wist meer waarvoor, maar het bedrag stond in het koopcontract als eeuwigdurend. Wat is een uitgang? De Grote Van Dale noemt onder andere: een rechtsterm voor een Middeleeuwse grondrente aan de kerk geschonken. Dus oorspronkelijk aan de katholieke-, later de hervormde kerk. Onder Napoleon kwam dit recht aan de stad die trouwde 4,50 liet innen.

Van 1900 tot 1909 zijn er brieven van de gemeente en Snuif hier over. Snuif stapte naar Van Deinse met een koopakte uit 1710, waarin over de uitgang werd gesproken (4 guld. 10 st. aan pastoor Striek). Hij kon het niet goed lezen. Van Deinse ook niet, maar hij maakte wel een beknopte vertaling. Van Deinse en Snuif dachten dat het ging over het gebruik van en de toegang tot een waterput, waarvan sprake was tussen de percelen van mevrouw van Heek, de apotheek en de Achterstraat, een uitgang naar de stadswallen. De gang in kwestie verviel na de brand van 1862. Ook het Rijksarchief te Zwolle kon geen inlichtingen geven. Snuif grondde zijn motieven op het wegvallen van de doorgang. Er is een voorstel van burgemeester Edo Bergsma om het af te kopen voor 20 x f 4.50 en we veronderstellen dat de kwestie aldus is opgelost. De belangstelling van de jonge apotheker voor de Twentse geschiedenis was gewekt. In 1901 werd hij voorgedragen als lid van de Vereniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis en met de start van de Oudheidkamer in

1905 was Cor Snuif er ook meteen bij. In beide verenigingen was hij zeer actief.

Vlot leren

Cornelis Jan (Cor) Snuif werd op 25 mei 1872 in Zaandijk geboren. Hij was de oudste zoon van Gerrit Cornelis Snuif en Maartje de Jager [geh. Zaandijk 27 juli 1871]. Zijn geboortehuis was, echt Zaanse, van groen beschilderd hout, stokrozen er omheen. Het lag aan de Zaan met een wijd uitzicht op 40 draaiende molens. Het staat nu onder Monumentenzorg. Als kind van 3, met een broertje van een jaar, verhuisde de familie naar Westzaan waar zijn vader de leiding kreeg van een blauwseلمolen annex fabriekje. Daar werden nog twee jongens geboren en, toen oudste zoon Cor 17 was, een zusje.

‘Op de lagere school sloeg hij een klas over en daarna ging hij naar de HBS te Zaandam. Het klinkt eenvoudig, maar fietsen hadden zijn vrienden en hij niet. Iedere dag liepen hij en Nic Allen (later directeur Van Gelder Papier) naar Zaandijk. Daar pikten ze Niek Schoorl van de zilversmid op (later professor in Utrecht) en Jac Vis Jacobzn., en liepen zo naar Zaandam en ’s middags weer terug.’

Zijn eindexamen was uitmuntend zodat hij de Jasykoff-prijs kreeg – een mooi boek en een eervolle vermelding. In 1872 was deze prijs door luitenant-generaal Jasykoff ingesteld op last van de tsaar van Rusland voor de beste leerling van de eindexamenklas. ‘Samen met Niek Schoorl en Jac Vis ging Cor Snuif in Amsterdam studeren. Schoorl en Snuif farmacie en Vis medicijnen. Nog steeds lopen tot Zaandam, maar nu per trein naar Amsterdam en ’s avonds terug. In 4 jaar studeerde hij af – op 26 mei 1894, 22 jaar oud.’

Verliefd in Rotterdam

Cor werd afgekeurd voor een militaire functie in Nederlands-Indië, omdat hij, als zo velen uit de Zaanstreek, malaria had en geregeld kinine slikte. Uit dertien sollicitatiebrieven kreeg hij een baan als provisor van een apotheek in

Rotterdam op het voor die tijd heel goede salaris van 1.400 gulden per jaar, wat nog verhoogd zou worden als hij leerlingen zou opleiden. En die leerlingen kwamen er, onder wie een leerlinge uit Enschede, Hermine ter Weele, een dochter van bakker Ter Weele van de Hengelsestraat.

Cor Snuif werd slechts 57 jaar.

‘Ze was op de meisjesschool van juffrouw Van de Plaats geweest en kwam nu in Rotterdam in huis bij haar zusje Ida, pas getrouwd met tekenleraar en kunstschilder Jan Weijns, die ze in Enschede had leren kennen. Hij was de geliefde artistieke tekenleraar aan de school voor Nijverheid en Handel en heeft later heel wat werk in Enschede verkocht. Nu was hij benoemd aan de HBS in Rotterdam. Het vervolg laat zich raden.

Apotheker en leerlinge studeerden samen – eerst simplicia en pharmacie, later amos – amat. Ze gingen samen naar het circus en zongen liederen bij de familie Weijns’.

‘Na een tijdje nam vader Snuif uit Westzaan contact op met vader Ter Weele om voor z’n zoon om de hand van diens dochter te vragen. De tijden zijn wel veranderd. In november 1894 verloofden ze zich. In Enschede was toen alleen nog maar de apotheek Baurichter. Twee artsen, onder wie dr. Van Delden, waren apotheekhoudend. Er werd aan alle kanten onder diepe geheimhouding gepolst, onder andere bij dr. Berghege en dr. Kusters. Men achtte het verantwoord dat Snuif het in

Enschede, dat toen 13.000 inwoners telde, zou wagen. Ook Sijtsma begon in die periode.’

Nieuwbouw aan de Markt

‘Moeder Ter Weele kwam van het Fortuin. Haar vader was Jan Wooldrik. Twee zusjes van haar waren getrouwd met respectievelijk Beltman, architect aannemer, en met Morsman, later fabrikant in Hengelo, toen voor de Twentsche Bank actief in Londen.’

Nadat het pand Markt 22 (naast de Haverstraat) was aangekocht van de moeder van Herman van Heek, die er naast woonde, voerde zwager Beltman de verbouwing uit. ‘Er kwam een nieuwe, heel opvallende gevel, gemetseld met zand van de Lonneker Berg. In het bovenhuis was de trap vergeten, zodat er het meest beroerde trapje kwam dat maar mogelijk was. Loodrecht! Alle huisgenoten zijn er dan ook wel een keer van afgevallen.

Snuif richtte z’n apotheek in. Hij begon zonder assistentie, dag en nacht open. ’s Nachts wandelde hij en dan paste zijn verloofde op. Wel had hij een knecht, een soldaat die in Atjeh had

Het echtpaar Snuif – ter Weele in de apotheek.

gevochten en die kon koken. Op 28 september 1895 opende Snuif zijn zaak.

20 mei 1896 trouwden Cor en Hermine, met een bruiloft op het Volkspark. Een week te voren trouwden Ko van Deinse en Riek Bloemendaal en Snuif en zijn verloofde gingen naar de kerk om te kijken “hoe het moest”.

In het begin liep de apotheek goed, maar de vestiging van de Ziekenfondsapotheek nam een groot deel van de praktijk weg. Op aanraden van de oogarts Dr. Fuchs ging Snuif zich bekwamen als opticien in Rathenow bij Berlijn in 1902. Beide families zijn nauw bevriend gebleven. De optiek ging goed. De drie dochters, Maart, Gees en Truus, studeerden ervan.

Historisch onderzoek

Uit een doorslag van een brief aan Snuif over geleende stukken van het Lippinkhof blijkt, dat hij al in 1906 bezig was met de bestudering van stukken van oude erven. In 1905 was de Oudheidkamer opgericht met Van Deinse als voorzitter en Mr. G.J. ter Kuile als penningmeester. Snuif werd de secretaris en zou dat tot zijn dood blijven.

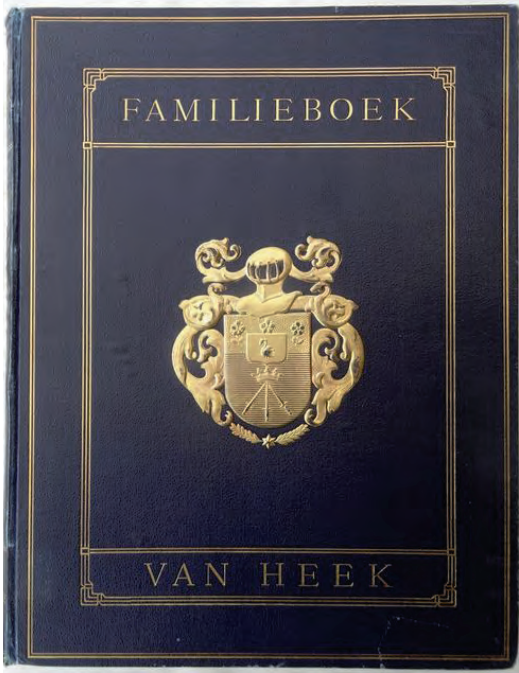
‘Er was vanaf omstreeks 1900 een wonderbaar “reveille” van de liefde voor Oud-Twente en de aangrenzende gebieden. Van Deinse trok volle zalen in Irene en schreef boeken. De zo begaafde

Toos Elderink, met niemand te vergelijken, kwam met haar boeken over Twentse sagen en legenden en “Een Twentsch fabriqueur van de achttiende eeuw”. Mr. Ter Kuile met zijn watermolens en havezaten, Jan van Heek die zoveel redde en te allen tijde tot hulp bereid was. Een echte mecenas. Lud Stroink, met een nichtje van mevrouw Snuif getrouwd. Later Dingeldein en Dik Jordaan.

In 1907 volgde Snuif’s eerste publicatie - een artikel over ‘Roomsch-catholieke kerkbouw te Haaksbergen’ in het veertiende en laatste deel van de Bijdragen tot de geschiedenis van Overijssel. Vanaf 1909 leverde Snuif een kleine honderd bijdragen aan de Verslagen en Mededeelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, het jaarboek van de VORG. De artikelen waren vaak kort – soms verschenen ze onder de titel ‘Kleine bijdragen uit Twenthe’ - , maar bepaalde onderwerpen werden door Snuif ook uitgediept. Lange artikelen schreef hij over onder meer ‘De commenderie der Duitse orde te Ootmarsum’ (1925) en ‘Twenthe aan de hand van kaarten van Jacobus van Deventer’ (1924). Ook voor andere (jaar)boeken, tijdschriften en kranten schreef hij artikelen, onder meer voor het Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, Nomina Geographica Neerlandica en het Twentsch

Haverstraat gezien vanaf de Markt. Apotheek Snuif is het tweede pand links ter hoogte van de boom.

Het Van Heekboek.

Dagblad Tubantia. Voor de familie van Heek stelde C.J. Snuif het ‘Familieboek der Van Heeks’ (1915) samen.

‘Die stroom van artikelen muntte uit door betrouwbaarheid. Mogelijk is de nauwkeurige bewerking een gevolg van zijn chemische studie. Wie met milligrammen en kleiner werkt, komt niet aan fantasie toe en tracht te allen tijde de waarheid te schrijven. Trouwens op scheikundig gebied werkte hij ook veel. De directeur van de Zoutindustrie Vis, de zogenaamde ‘Zandvis’, was ook een vriend uit zijn jeugd, die veel op bezoek kwam met zijn watermonsters’.

Snuif was vanaf 1901 gewoon lid en van 1909 tot 1929 hoofdbestuurder van de Vereeniging tot beoefening van Overijssels Recht en Geschiedenis (VORG). Ook was hij jarenlang secretaris van de Gezondheidscommissie en van het Weeshuis. ‘Hij ijverde voor het afschaffen van de wezen-kleding en probeerde een goede toekomst voor ze te vinden. Vader Zahn, de weesvader, kwam geregeld langs voor de opbrengst van de collectes. Heel blij was Snuif met het te bouwen museum voor de Oudheidkamer. Hij was het die de gotische kroon vond waarover eerder in ‘t Inschrien werd geschreven. Volgens zijn dochter vertelde men dat het op de zolder van het stad-

huis van Ootmarsum was, maar het zal wel Borne zijn geweest’.

Een groot netwerk

‘Snuif ging vroeger met zijn dochter zondags ’s middags altijd even naar de Langestraat naast het oude stadhuis waar toen de bezittingen van de Oudheidkamer waren ondergebracht om postzegelpapierjes over de muurscheuren te plakken. Het was een hachelijke situatie. Soms kregen ze een klepperdemonstratie toe van Wolthuis, de oude klepperman’.

Alle archieven in Twente gingen door zijn handen. Het hele archief van mr. Hattink uit Almelo kwam bij hem. En hij had grote belangstelling voor Racer en het Palthehuis in Oldenzaal. Er was een goede verstandhouding met Dr. De Bruyn en met veel predikanten uit Twente met hun kerkarchieven. De archieven van de steden Ootmarsum en Goor hadden zijn speciale liefde.

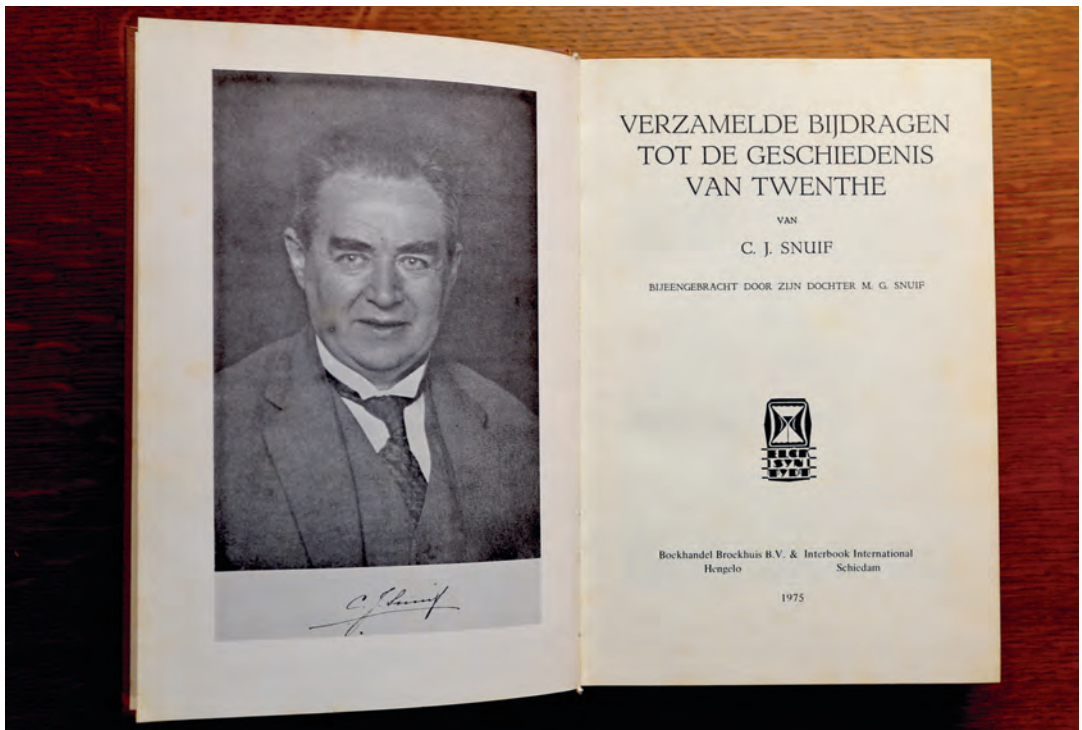
Later regelde hij de nalatenschap Engels van Beverfoorde die geschonken was aan de Overijsselse Landbouw Maatschappij en toen uitgesteld lag in de fabriek van Herman van Heek in Boekelo. Ook groef hij met Dr. Holwerda in de Hunenschans. Veelvuldig waren zijn contacten over de grens.

Prof. Döhmann uit Burgsteinfurt en Dr. Edel uit Schüttorf waren geregelde bezoekers en vaak ging hij met de Hanseatische Geschichtsverein op stap. In Nederland correspondeerde hij met vele professoren’.

‘Zijn Zaanse afkomst bracht hem op het spoor van de wekelijkse brieven van Mevr. Kuijper-Vis en haar broers in Zaandijk over de Goorse Stoomblekerij die haar man gekocht had na de dood van Ainsworth en wat zo prachtig beschreven staat in de genealogie Vis. [Zie OKT.SG 54 en SG 78 en “Maartje Vis in Goor 1844-1853”, Twente Genealogisch 2019-, p. 32-35.] Als lid van het Historisch Genootschap voelde hij zich daar op zijn plaats’.

Oude akten opgediept

Zijn belangrijkste studiebron werd gevormd door oude papieren en geschriften, die hij ter bestudering kreeg ... van boeren, met wie hij door zijn apotheek in contact kwam. Soms mocht hij deze zelfs houden. L.A. Stroink schrijft in ‘Stad en Land van Twente’ (1962): “als ze (de

De verzamelde bijdragen tot de geschiedenis van Twente, in 1975 opnieuw uitgegeven door Broekhuis.

boeren) soms beweerden deze niet te kunnen vinden, ging hij zelf naar de bedstede om de stukken van het plankje boven het hoofdeinde te halen". Veel gegevens heeft hij zo verzameld over de geschiedenis van boerenerven. Snuif was van nature vrijmoedig en toegankelijk, maar het hielp ook dat zijn vrouw uit een oud Twents geslacht stamde.

Helaas ging het verhaal dat hij oude akten niet altijd teruggaf. Vanwege dat verhaal moest hij zelfs een jaar lang wachten (1909-10) voor hij het historisch archief van de gemeente Goor mocht ordenen en bestuderen. Hij heeft dat voortreffelijk gedaan.

Ook als secretaris van de Gezondheidscommissie, een functie die hij in Enschede ruim dertig jaar uitoefende, kwam hij bij veel mensen over de vloer en wist hij veel historisch materiaal op te diepen. Snuif hield ook voordrachten tijdens de jaarvergaderingen van de OKT.

Snuif vervulde de functie van vraagbaak voor veel auteurs van standaardwerken. Mr. G.J. ter Kuile noemt er een aantal: 'Van der Capellen. Staatkundig levensbeeld' (M. de Jong, 1922), 'Horige Rechten in Twenthe' (H. J. Massink,

1927) en 'Fabrieken en mensen' (A. Blonk, 1929) en 'om niet te zwijgen van zoo menige hulp mij zelf verleend bij mijn "Twentsche Havezathen".'

Maagbloeding

Op de wintervergadering van de VORG in 1929 schrok zijn dochter van zijn grauwe uiterlijk. Op Sinterklaasavond kreeg hij een maagbloeding en toen zijn dochter op 14 december overkwam en naast zijn bed zat, stierf hij plotseling.

Zijn uitvaart op dinsdag 17 december was een afscheid van de stad en de streek. Toevallig speelde het carillon het Twentse Volkslied van Van Deirse. De Markt zag zwart van de mensen. Bij de Oudheidkamer en het Rijksmuseum Twenthe in aanbouw, stonden zijn medebestuurders en de arbeiders. Ze vergezelden hem tot de grens van de gemeente op de Hengelosestraat. Woensdag 18 december was de crematie in Westerveld. Veel bloemen, veel vrienden, veel goede woorden. De loge van vrijmetselaren waar Snuif een trouw lid van was, legde een symbool. Zijn dochter beloofde daar zijn historische nalatenschap te regelen, wat ze zo goed mogelijk ge-

daan heeft. Op de wintervergadering 1930 overhandigde ze het eerste exemplaar van zijn geschreven werk aan de voorzitter van de VORG, zijn 'Verzamelde Bijdragen tot de Geschiedenis van Twenthe', daarbij dank brengend aan pastoor Rientjes die het artikel over Weerselo, dat niet klaar was, had afgemaakt.

Zijn boekerij ging door bemiddeling van Jan van Heek naar de Oudheidkamer en zijn dochter heeft daar ook alle charters en stukken naar toe gezonden, evenals zijn aantekeningen en brieven. Het scheelde volgens zijn dochter maar een haartje, of prof. Posthumus had alles 'ingeslikt'.

Gedreven verzamelaar

G.J. ter Kuile, voorzitter van de VORG, portretteerde zijn vriend in de Verslagen en Mededeelingen van de VORG van 1930. Hij schetst Snuif als een verzamelaar van zeldzame periodieken, curieuze pamfletten, dissertaties, genealogieën, markerechten, overdrukjes, kaarten, charters, en stapels van oude vergeelde documenten, en in het bezit van de meest volledige historische bibliotheek van Overijssel. Maar deze vorser in oude documenten was volgens ter Kuile ook een man van zijn tijd met veel belangstelling voor de nieuwste ontwikkelingen in de

techniek en stond als lid van de Gezondheidscommissie midden in de samenleving.

'In 1975 kwam er een herdruk van zijn boek, dat wat aantrekkelijker gemaakt zou worden met nog nooit te voren gedrukte afbeeldingen. De heren Hagens en Hulshoff maakten een lijst van nooit eerder gepubliceerde afbeeldingen, onder andere van de kaarten van Jacob van Deventer, waaruit gekozen werd.'

Dit artikel is in belangrijke mate gebaseerd op de toespraak die mevrouw M.G. Snuif, zijn dochter, in 1975 hield bij de presentatie van de geïllustreerde heruitgave van Snuif's verzamelde werk. De tussen aanhalingstekens geplaatste passages in het artikel zijn letterlijk overgenomen uit deze toespraak. Met veel dank aan mw. Marieken Scholten, Oud Archief van de OKT. Verder is geput uit het artikel over Snuif in de reeks 'Wie is wie in Overijssel' door Tonny Peters; - G.J. ter Kuile: In memoriam C.J. Snuif. In: VMORG 47(1930), p. 5-10; en - De bundels gebundeld. 150 jaar geschiedschrijving in Overijssel. Jubileumuitgave OHB, 123e stuk (2008). Daarin o.a. Arnold Gevers, Kopstukken 7, p. 345-346.

Heden overleed, plotseling, onze lieve man, vader en grootvader,

CORNELIS JAN SNUIF,

in den ouderdom van 57 jaar.

Enschede, 14 December 1929.

Markt 22.

<i>Enschede.</i>	H. F. SNUIF-TER WEELE.
<i>Bilthoven.</i>	M. VAN DILLEN-SNUIF.
	A. VAN DILLEN.
<i>Winschoten.</i>	G. VERGEER-SNUIF.
	R. VERGEER Jzn.
<i>Enschede.</i>	M. G. SNUIF

en kleinkinderen.

De crematie vindt plaats te Westerveld, op Woensdag 18 December, na aankomst van trein 13.16 uur.

Overlijdensbericht in 1929.

Drieschichtige marke voor orde in onmetelijk veen

Theo Leoné

Best even schrikken. Wil boetenmarkse Henk Koop ineens alles weten van de drieschichtige marke Geesteren, Vasse en Mander? De in Veenendaal woonachtige Oldenzaler komt compleet uit de lucht vallen. De lokale heemkundigen zijn toch zelf druk bezig om hun geschiedenis in kaart te brengen?

Eerste reactie van de Langeveners Harry Kuipers en Johan Paus: een kaper op de kust. Inmiddels is de angst verdwenen en bestaat zelfs nauwe samenwerking. Daardoor ziet deze herfst, onder de vlag van het samenwerkingsverband Markeboek Drieschicht, een ruim vijfhonderd pagina's tellende uitgave het licht. Rijk geïllustreerd gaan de schijnwerpers op holtrichters, kotters en gezworenen. Het boek neemt de lezer mee naar de jaren 1498 – 1786 en geeft een doorkijkje in wat volgt. Over enkele jaren verschijnt een tweede uitgave over Drieschicht. Centraal staan dan de twee eeuwen

waarin leeg land bewoning kreeg, vol familiegeschiedenissen.

Henk Koop is lid van De Dree Marken, historische vereniging van De Lutte, Berghuizen en Beuningen. Hertaalde het markeboek van zijn geboortegrond en kreeg het verzoek van promovendus Harm Smeenge zijn tanden te zetten in Drieschicht. Smeenge maakt studie van de ontstaansgeschiedenis van Twente.

Koop, gepromoveerd ecooloog en oerwoudeskundige: "Wat betreft talen ben ik een laatbloeiër. Was abominabel in mijn middelbare schooltijd. Wel ben ik tweetalig

*Van links naar rechts Henk Koop en de bestuurders van heemkundevereniging Langeveen Harry Kuipers en Johan Paus.
Foto Theo Leoné*

Holting gehouden op den Meijerhoff te
Manderen op 2 Junij 1683.

Coram de H. E. J. Marikenrichter
R. V. van Couwen L. Raen

Afzess. (D'welcke
Heeren) Bellinkhoff
Scheel.

1. Wegens de oculaire inspectie en
uitstrage over de toegeslagene
nieuwe landen off Robbers Steden
wordt alz nook geverfist teek by
de resolutie van den 8. May. 1682.
2. Worden de Gezworens in Geesteren
als Robbert en Evertinck in de ge-
designeerde straffe van 25 gouldt voor
hooffs gedeclareert, ter oorsake da-
niet aangebracht en bekend gemaceht
sodanige personen die welcke niet
berechtiget zyn in 1° Geesterseke veen
tooff te steken en notoir tooff ge-
steken hebben.
Ondende als nook den Marchyenten en
Gezworens by wien van 25 gouldt (van
hooffs belastet sodanige tooff die welcke
buiten consent van ~~enige~~ de Heeren Mariken
aente waken en ~~meten~~ ~~en~~ ~~de~~ ~~Heeren~~ ~~gezworens~~ ~~7~~ ~~to~~

Fragment uit het markeboek. Notulen van de op 2 juni 1683 gehouden holtingvergadering op de Meijerhoff in Mander. De gezworenen Robbers en Evertinck in Geesteren worden beboet met 25 goudgulden per persoon, omdat ze personen die in het Geesterseveen niet gerechtigd waren om turf te steken en daar toch overduidelijk turf hebben gestoken, niet bekend hebben gemaakt en aangegeven. Illustratie Markeboek Drieschicht

opgevoed, in het Twents en Nederlands. Het transcriberen van het oude Nederlands ben ik gaandeweg steeds leuker gaan vinden. Je kunt tegenwoordig op het internet woordenboeken raadplegen. Af en toe vroeg ik het Meertens Instituut om uitkomst. Een goede vraagbaak is

ook streekkenner Henk Woolderink."

De drieschichtige marken vormen een bijzonder gebied. De afzonderlijke markeboeken van Mander, Vasse en Geesteren zijn verdwenen. Bewaard gebleven daarentegen is het document waarin de conflicten en afspraken ten aanzien

van de uitgestrekte venen ten noorden van de drie marken.

“Nergens anders in Twente tref je zoiets aan als de drieschichtige marken”, zegt Koop. “Op enig moment vonden de goedsheren dat ze toch iets moesten regelen voor de onmetelijke venen waarop de mensen elkaar toch tegen kwamen. Anders zouden ze elkaar de kop in slaan. Het markeboek handelt eindeloos over turf, schapen en boekweit. Ook over illegale vestiging en het kapot rijden van wegen. Af en toe vind je iets bijzonders. Eindeloos is gebakkeleid over de grenzen van een gebied waar niemand woonde.”

Terug naar 14 mei 1509. Weg met de illegalen, afbreken die huizen. Mensen die zich in het veen vestigen, knabbelen toch iets af van ieders rechten op de gemeenschappelijke gronden? Om de kwestie niet op de spits te drijven, wordt de afspraak gemaakt de kotters - om Gods wil - zo lang als ze leven te dulden. Maar bij overlijden moeten dan wel hun huizen binnen een maand worden afgebroken.

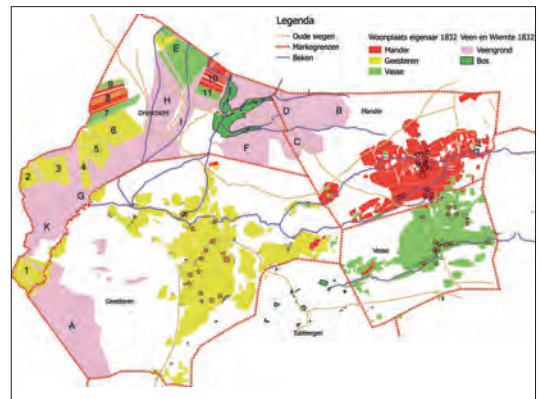
Het markeboek noemt fikse boetes in oude schilden en gouden guldens. Af en toe worden daadwerkelijk woningen afgebroken.

Dreigementen voeren de boventoon. Toch stijgt allengs het aantal kotters.

Boeiend is te lezen over de belten en kuilen.

Voor wie in het veen zijn weg moet vinden, zijn belten en kuilen belangrijke oriënteringspunten. Opvallend is dat de Heempjesveld (zoek Tubbergen B perceel 115) een vijfsporang van wegen vormt. De Wolfskuil (Tubbergen B perceel 125) ligt zelfs op het knooppunt van zes wegen. Trechtervormige kuilen werden gebruikt om wolven te vangen. De wolfskuilen deden ook dienst om, voorzien van aangepunte palen, indringers te weren. De wolfskuil op de grens van Geesteren met Drieschicht was mogelijk een barrière op de doorgaande weg naar Uelsen.

In Markeboek Drieschicht wordt boeiend verhaald over de rol van de Fundatie bij de kolonisatie van Drieschicht. Het fonds werd op 6 september 1855 gesticht door vijf predikanten uit Amsterdam en Zeist plus het Zuid-Hollands statenlid Hoogstraten en de Almelse jurist Peitsch. Doel van de Fundatie: de instandhouding en uitbreiding van de hervormde gemeente Tubbergen door aankoop van gronden en opbouw van kleine woningen voor protestanten.

Veen- en Bosgrond in 1832 in eigendom van de marken Drieschicht, Mander en Geesteren. De particuliere gronden in 1832 ingedeeld naar de woonplaats van de eigenaar: Mander rood, Vasse groen en Geesteren geel. Oranje cirkels de gewaarde erven. Illustratie Markeboek Drieschicht

In de Franse tijd kregen in Tubbergen de katholieken hun kerk terug. Als de zuidelijke Nederlanden in 1830 in opstand komen, nemen de spanningen toe. Twentse edelen als Von Bönninghausen en Von Heyden Hompesch roepen de katholieken in Twente op zich tegen de koning te keren en geen belasting te betalen. Als halverwege de negentiende eeuw de katholieken weer bisschoppen krijgen, zetten de protestanten zich schrap in wat is gaan heten de Aprilbeweging. De oprichting van de Fundatie past in het streven om tegendruk te geven aan het oplevende katholicisme. In 1856 verrijzen in Manderveen – nu Langemaatsweg 16 – de eerste twee woningen onder één dak plus een schuurtje. Advertenties worden gezet om pachters te werven.

De opzet van de Fundatie slaagt, is de conclusie in Markeboek Drieschicht. Was in 1890 de verhouding katholieken – protestanten in Manderveen 70 – 30, in 1976 hielden de groepen elkaar in evenwicht.

Jubileumfoto textielfabrikanten Sanfor in 1956 twintig jaar krimpvrij

Marlies Enklaar

De Stichting Textielhistorie Twente is een uiterst zeldzame groepsfoto op het spoor gekomen van Twentse textielfabrikanten. Aanleiding: het twintigjarige jubileum van de Cluett- of Sanformachine in Twente. De foto is gemaakt op 19 juni 1956. In beeld zijn blekers, dan wel vertegenwoordigers van bedrijven waar men katoenen weefsels een finishing gaf. Groepsfoto's van textielfabrikanten zijn hoogst zeldzaam.

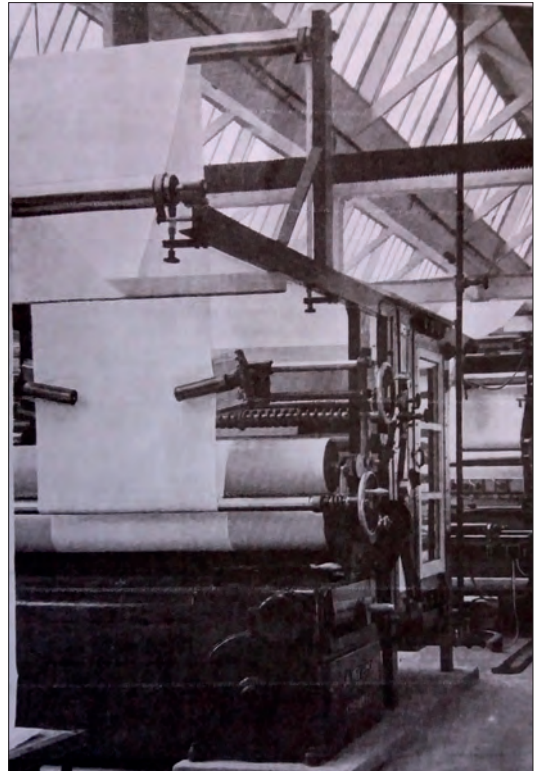
Het eerste textielbedrijf in Twente dat tot aankoop van deze kostbare Sanformachine overging, bedoeld om stoffen krimpvrij te maken, was de Nederlandsche Stoomblekerij (N.S.B.) in Nijverdal in 1936. Trots organiseerde oud-directeur J.C. Stork, die indertijd de machine had aangeschaft – op de foto zittend met de 'oorkonde' op zijn schoot – ter gelegenheid hiervan een lunch voor zijn 'mede-Sanforfabrikanten' bij hem thuis aan de Blokkendijk in Nijverdal. Al in 1934 was de N.S.B. hiervoor benaderd, maar de directie had toen besloten nog 'niet tot aanschaffing' over te gaan. Ten eerste vanwege de hoge aanschaf- en licentiekosten die ermee gepaard zouden gaan en ten tweede omdat het henzelf al gelukt was om min of meer krimpvrige weefsels te produceren. Bovendien zou het doek dan 10 procent duurder worden, en dat 'in deze tijden, waar alles juist goedkoper moet zijn'. J.C.'s zoon Piet Stork, de toenmalige directeur van de Nijverdalse stoomblekerij, toen 36 jaar oud, staat in het midden van de rij erachter (met bril).

Sanforiseren

Bij het spinnen en weven van katoenen en linnen stoffen worden de vezels opgerekt in de lengterichting, wat nog wordt versterkt door nabehandelingen als bleken, verven, bedrukken en appreteren. Door al deze bewerkingen wordt de stof dus eigenlijk te lang, met als gevolg dat deze bij het wassen weer krimpt. Om die reden gingen vele fabrieken in Amerika er al in de jaren twintig toe over om het sanforiseerproces hierop toe te passen. Want 'het is nu eenmaal een onaangename sensatie wanneer men een overhemd, dat precies paste toen het nieuw was, niet meer aan kan trekken nadat het eenmaal gewassen is, omdat het zoo gekrompen is.' Voorbehandeld,

gesanforiseerd doek krimpt na een wasbeurt echter hoogstens met 1 procent.

Bij het sanforiseren (in het Engels 'sanforizing', naar de uitvinder Sanford Cluett) wordt het doek in de lengte in elkaar gedrukt, onder andere door het door een krimpwals en stoomkast van een Sanformachine te halen. Het bedrijfsblad de MIK van Van Heek & Co in Enschede geeft een uitvoerige technische beschrijving van dit proces: 'Het doek loopt door de spaninrichting tussen de "controle" walsen, passeert vervolgens een sproeier, die een uiterst fijne waternevel op het

De eerste Sanforiseermachine bij de Nederlandsche Stoomblekerij Nijverdal, ca. 1947.

Textielabrikanten bij het Sanforjubileum in 1956. Staand v.l.n.r.: onbekend, onbekend, mr. H. (Henk) ten Cate van de Garencentrale in Hengelo, H.J. (Henk) ten Cate van de Koninklijke Textiel Veredelingsindustrie v/h G.J. ten Cate en Zonen N.V. (K.T.V., eerst E.S.B.) in Eibergen, ir E.E. (Noor) van Andel van de Boekelosche Stoomblekerij (B.S.B.), procuratiehouder Herman Dalenoord van de Boekelosche Stoomblekerij (B.S.B.), ir H.W. Bunschoten van de Koninklijke Twentsche Stoomblekerij N.V. (T.S.B.) in Goor, P.C. (Piet) Stork van de Nederlandsche Stoomblekerij (N.S.B.) in Nijverdal, onbekend (wellicht een vertegenwoordiger van Sanfor), ir B.H. (Benno) ter Kuile van de Nederlandsche Stoomblekerij (N.S.B.) in Nijverdal, Herman Piet ter Kuile van Ter Kuile Cromhoff in Enschede, H.J. (Henk) Blijdenstein ('Broertje Bordeaux') van Blijdenstein & Co in Enschede, onbekend, dr.ir Evert Breuning ten Cate van H. ten Cate Hzn & Co in Almelo.

Zittend v.l.n.r.: dr W.T. (Pijl) Kroese van H. ten Cate Hzn & Co in Almelo (een jaar later Nijverdal-ten Cate, N.T.C.), H.J. (Hans) Geerkens van Van Heek & Co in Enschede, J.L. (Juman) Blijdenstein van Blijdenstein & Co in Enschede, Jan Scholten van J.F. Scholten & Zonen in Enschede, J.C. (Johan Charles) Stork van Bieze Stork en van de Nederlandsche Stoombleekerij (N.S.B.) in Nijverdal, onbekend (Jannink?), J.F. (Frits) Scholten van J.F. Scholten & Zonen in Enschede, onbekend.

Foto: eigendom van J.C. Stork te Boekelo.

Nog steeds worden weefsels gesanforiseerd, hier bij de Koninklijke TenCate in Nijverdal, 2019.

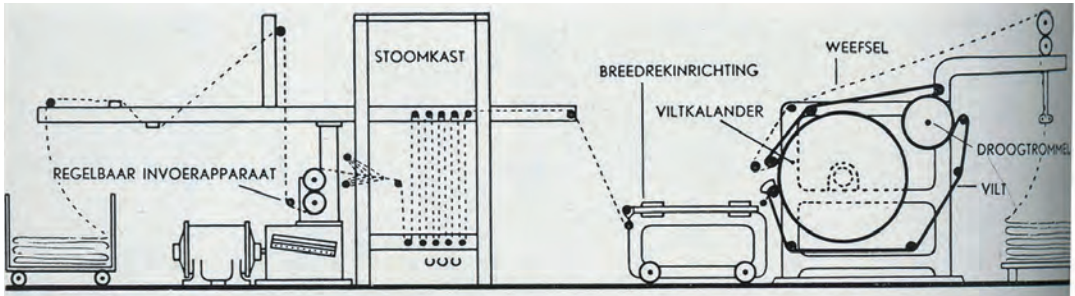
oppervlak spuit. Teneinde deze nevel beter te laten indringen, wordt het doek nu nog met stoom behandeld. (...) Het gaat om een uitermate ingewikkelde en kostbare machine, die dan ook een productie kan maken van miljoenen meters per jaar’.

Geschiedenis

Het inkrimpprocedé was in 1928 bedacht door de Amerikaanse zakenman en uitvinder Sanford Cluett (1874-1968), directeur van de overhemdenfabriek Cluett, Peabody & Co. Inc. in New York (bekend van de Arrow-overhemden). Door er veelvuldig reclame voor te maken, werd het procedé daar al snel populair. De introductie in Europa liet echter nog vele jaren op zich wachten, mede vanwege de hoge investeringskosten. Ir. J.F. Straatman doet in de jaren dertig regelmatig verslag van de ontwikkeling en verspreiding van de Sanformachine in Dagblad Tubantia. Hij vindt het in 1932 ‘nog al een experiment om in deze tijden groote kapitalen vast te leggen in zulke dure machines’, maar een jaar later beweert hij: ‘... de installatie om doek vóór te krimpen is nu niet zoo duur, dat ik er niet aan zou twifelen of ook in Holland moet het loonen om zoo’n machine in het werk te zetten’. In Lancashire is dan de eerste originele

sanforiseermachine in bedrijf gesteld.

Zes jaar later, in 1939, is Straatman om: ‘Toen ik, nu meerdere jaren geleden, voor het eerst op deze plaats schreef over deze nieuwe techniek, heb ik vanuit Twente heel wat brieven gekregen van textielabrikanten en manufacturiers, die meenden dat ik het aan het verkeerde eind had, die overtuigd waren dat voor voorgekrompen doek nooit een behoorlijke markt te vinden zou zijn. Het waren vaak vriendelijke brieven, soms nijldige, en in enkele gevallen zelfs hatelijke. Ik heb mij er bitter weinig van aan getrokken, omdat ik overtuigd was dat het voorgekrompen doek er ook tegen alle critiek in wel zou komen. Wat dan ook gebeurd is...’. In Engeland zijn alleen al dat jaar vijf Sanfor-installaties geplaatst. Over het aankopen van de licentie voor het sanforiseerprocedé in 1936 door de Nijverdalse stoomblekerij rept de ingenieur overigens niet. Het zou interessant zijn te weten wanneer andere Twentse fabrikanten dit voorbeeld volgden (en wie ervan afzagen). Alleen van de textielonderneming Van Heek & Co in Enschede is dat bekend. Die kreeg in 1946 toestemming om het procedé van Cluett toe te passen en een originele sanforiseermachine in bedrijf te nemen. Het ging om een ‘enkelvoudige machine’ voor de nieuwe ververij aan de Noorderhagen (gebouwd in

Doorsnede sanforiseermachine.

1947), besteld bij de Société Alsacienne te Mulhouse. Daar zou nog een machinedeel bijkomen, 'zodat wij dan over een duplex-machine zullen beschikken'. Men verwachtte deze in Amerika gebouwde machine begin 1950. Geheel nieuw was toen nog dat door middel van een grootscheepse reclamecampagne de aandacht van het publiek – met name de huisvrouw – hierop gevestigd werd.

In 1949 waren er in Nederland in totaal vijf Sanformachines in bedrijf, in Frankrijk drie en in België één, en nog steeds wordt dit procedé toegepast.

Terug naar de NSB in Nijverdal waar de Sanformachine, na veel proefnemingen bij de Zwitserse firma Heberlein, al voor de oorlog als eerste in gebruik werd genomen. Frits Ligtenberg (1941) werkte hier van 1957 tot 2004, in de laatste jaren als algemeen bedrijfsleider. Als het om de fabriek gaat, is hij een wandelende encyclopedie. Zo weet hij o.a. te vertellen: 'In de jaren zestig en zeventig was er een veel grotere diversificatie in doeksoorten in vergelijking met nu. Dit kwam door de loonveredeling. Momenteel is er geen loonveredeling meer en wordt er uitsluitend gewerkt voor de eigen werkmaatschappij Ten Cate Protective Fabrics, die toeleverancier is van de confectie-industrie. Hier wordt beschermende kleding gemaakt voor de werkende mens. Denk hierbij aan ziekenhuiskleding en vlamvertragende kleding voor lassers en brandweerlieden. Toen ik bij de stoomblekerij werkte, beschikte die over drie Sanformachines. Twee machines liepen in drie ploegen en één Sanfor werd aan het werk gehouden door een tweeploegendienst. De machine voldoet nog steeds uitstekend aan de gestelde eisen. De nieuwste Sanformachine is in grote lijnen nog hetzelfde, maar zal meer elektronica bevatten.'

Stichting Textielhistorie Twente,
info@textielhistorietwente.nl,
www.textielhistorietwente.nl

Met dank aan Geert Abendanon, Liesbeth Blijdenstein, Egbert ten Cate, Benno van Delden, Gep Geesink, Ellen Kielstra-Breuning ten Cate, Gerrit Jan Kroese, Bram Ledboer, Frits Ligtenberg, Juuk Scholten, Wendela Stork, Bastiaan Willink en Herbert Zwartz voor hun waardevolle input en het identificeren van de personen op de groepsfoto.

Vraag alleen
"SANFOR"
 LET OP HET MERK!

Koop toch stof, die niet krimp
 in de was... katoen, linnen, wol
 of in mooie, moderne kleuren...
 langs de zijkant voorzien van
 het merk "Sanfor"...

Alle met "Sanfor" gemerkte stoffen
 zijn tegen krimp behandeld
 op een speciale machine, die het
 weefsel in staat stelt zich normaal
 te ontspannen. Deze "Sanfor"-
 stoffen worden ook verkocht in
 de onderstaande kleuren en in
 alle knooprijke oeffeningen, ja-
 ponnen, pyjama's, overalls enz.
 direct op de juiste maat kopen.
 Vraag alleen...

SANFOR
 GED. HANDELSMERK

Het wereldmerk voor blijvende pasvorm

PUBLICITEIT VAN CUYTTI, PARODY & CO INC NEW YORK

Reclame voor Sanfor in 1949.

Veertien eeuwen Oldenzaal Brede blik op rijke geschiedenis oudste stad

Theo Leoné

Oldenzaal kijkt terug op veertien eeuwen geschiedenis. Niet genoeg natuurlijk voor de bewoners van de oudste stad van Twente. Daarom neemt het onder eindredactie van Gerard Vaanholt tot stand gekomen boek Oldenzaal de lezer ook mee naar vondsten tot in de oude steentijd. Sinds de oudste tijden kun je op de flank van de Tankenberg immers goed leven.

In het fraai uitgevoerde boek zijn de teksten te vinden van veertien auteurs. De revue passeren Romeinen en Spanjaarden net zo gemakkelijk als vakbondsbestuurders en sportlieden. De oude kapittelstad is immers van alle markten thuis.

Oud kerkhof

Stokoud en hypermodern zijn de vondsten gedaan rond de Plechelmuskerk. Nergens elders in Europa is zo minutieus een oud kerkhof onderzocht. Op 200 van de 2750 opgegraven skeletten werd DNA- en isotopenonderzoek uitgevoerd. Wat blijkt? Maar liefst 85 procent van de begraven personen is van lokale herkomst. Enkelingen kwamen uit Zuid-Oost Europa, het Midden-Oosten en Noord-Afrika om in Oldenzaal te sterven. Handelaren

waarschijnlijk. Al vroeg smeedde de stad die in 1049 marktrechten kreeg, banden met steden als Keulen, Coesfeld en Lübeck.

In de achtste eeuw toog de Ierse monnik Plechelmus vanuit het klooster te Prüm naar Oldenzaal om daar een kerk te stichten. De abdijs in de Eifel verwierf uitgebreide bezittingen in het Oldenzaalse: zeventien boerderijen, drie goederencomplexen en een groot stuk akkerland. De oudste kerk werd genoemd naar Silvester. Nadat bisschop Balderik in het jaar 954 de relieken van Plechelmus overbracht en aan de kerk een kapittel verbond, kreeg Oldenzaal een groeispuurt.

Katapult en vuurbal

Jurist René Rorink neemt de lezer mee naar de strijd tussen de graaf van Gelre en de bisschop van Utrecht. De landsheren lagen eind vijftiende eeuw met elkaar flink in de clinch. De macht van de bisschop was tanende, Gelre rook zijn kans. In januari 1510 toog graaf Karel van Gelre met afgedankte soldaten die kort daarvoor nog Denemarken gediend hadden, plunderend naar de Kop van Overijssel. Het volgende doelwit werd Twente. Goor, Almelo en Oldenzaal kwamen allemaal aan de beurt.

Een kloosterling uit Albergen beschreef wat Oldenzaal op zondag 10 februari 1510 te beurt viel. Hij zag de voorbereidingen, sidderde toen een dag later katapulten vuurballen de stad in slingerden. Huizen raakten in brand. Ladders van de aanvallers gingen tegen de stadsmuur, stormrammen braken de poort. Gejoel, angst. Varkens vraten aan lijken. De monnik noteerde dat na de inname door de Geldersen de

Oldenzaal, veertien eeuwen geschiedenis.
Een uitgave van de Stichting Oldenzaalse Musea.

Landschap Jacob van Ruisdael circa 1650. Een gezicht op Oldenzaal?

Oldenzalers op beestachtige wijze werden gemarteld en vermoord. Waar is het geld, waar zijn de bezittingen? De Plechelmus en het stadsklooster werden leeggeroofd.

De bezetting door de Geldersen duurde tot 11 december 1510. De bisschop van Utrecht kreeg zijn strategisch gelegen stad terug en liet Oldenzaal door enkele honderden van zijn soldaten bewaken. Daarmee was de rust nog lang niet terug. De nieuwe soldaten wilden eerst wel eens geld zien en sloegen in de regio aan het plunderen. In de loop van 1511 brachten de kloosters in de streek 3100 goudgulden bijeen en waren de soldaten eindelijk tevreden. Even rust. Maar voor het Oldenzaal van vier, vijf eeuwen geleden nooit voor lang.

Helmichsbrand

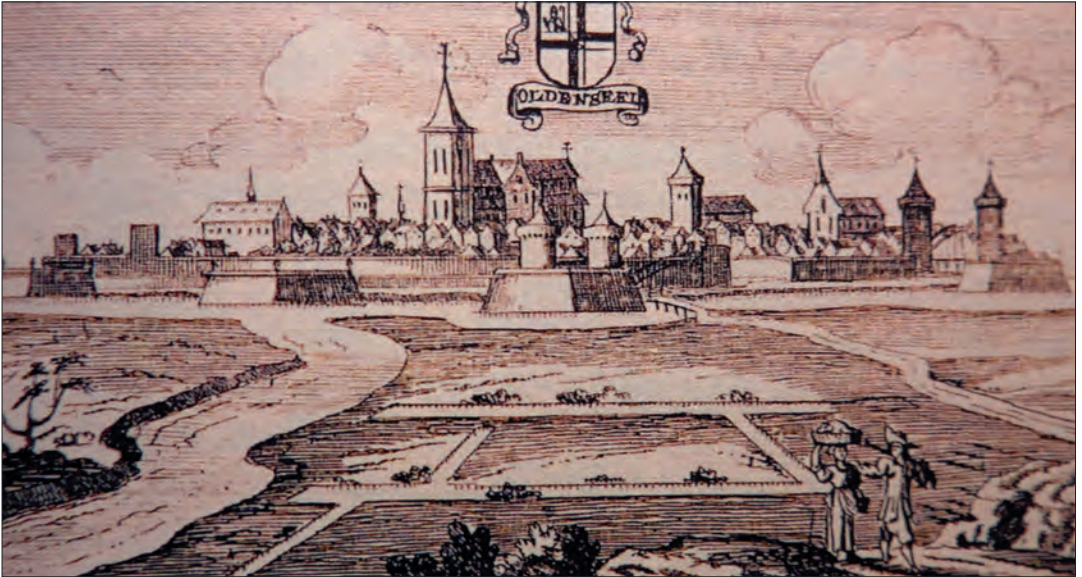
Boeiend zijn de artikelen over de rol van de geestelijken, de ligging van de landweren en de bouw van de uitvoerig bezongen Plechelmus. Kent iedereen de Helmichsbrand? Terwijl Columbus druk bezig was Amerika te ontdekken, werd op de feestdag van Lebuïnus vrijwel de gehele stad verwoest. In de Plechelmuskerk zijn de sporen van de brand nog steeds zichtbaar. Het Bentheimer zandsteen is

daar door de grote hitte vervormd en verkleurd. De zestiende en zeventiende eeuw zijn voor de stad een periode van onrust, oorlogen en ziektes. Had Oldenzaals proost Sasbout Vosmeer het afgehakte hoofd van Balthasar Gerards op sterk water staan? Jacob van Ruisdael passeerde de stad en schilderde van een afstandje misschien de Bisschopspoort. Een gravure uit 1674 uit de collectie van Willy Ahlers toont Oldenzaal als vestingstad. Op een andere prent wordt in 1740 de afstand tot Amsterdam 32 uur gaans genoemd.

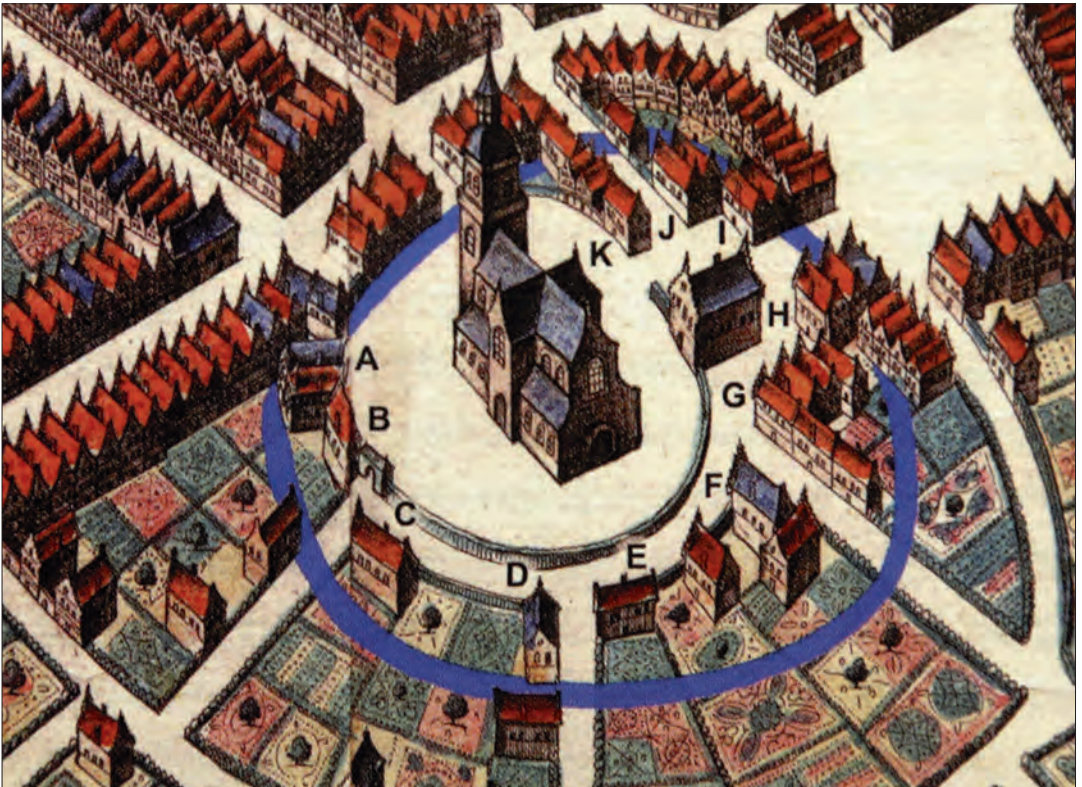
Tachtigjarige Oorlog, protestants bestuur, slavenhandel. De executie van Huttenkloas, patriotten, de komst van het spoor. Met brede blik gaat de focus naar personen en gebeurtenissen die Oldenzaal kleur geven. Fabrikanten komen voorbij als H.P. Gelderman, C.T. Stork en J.H. Molkenboer. Mensen met voorletters, wie durfde ze bij voornaam te noemen?

Deutsche Weg

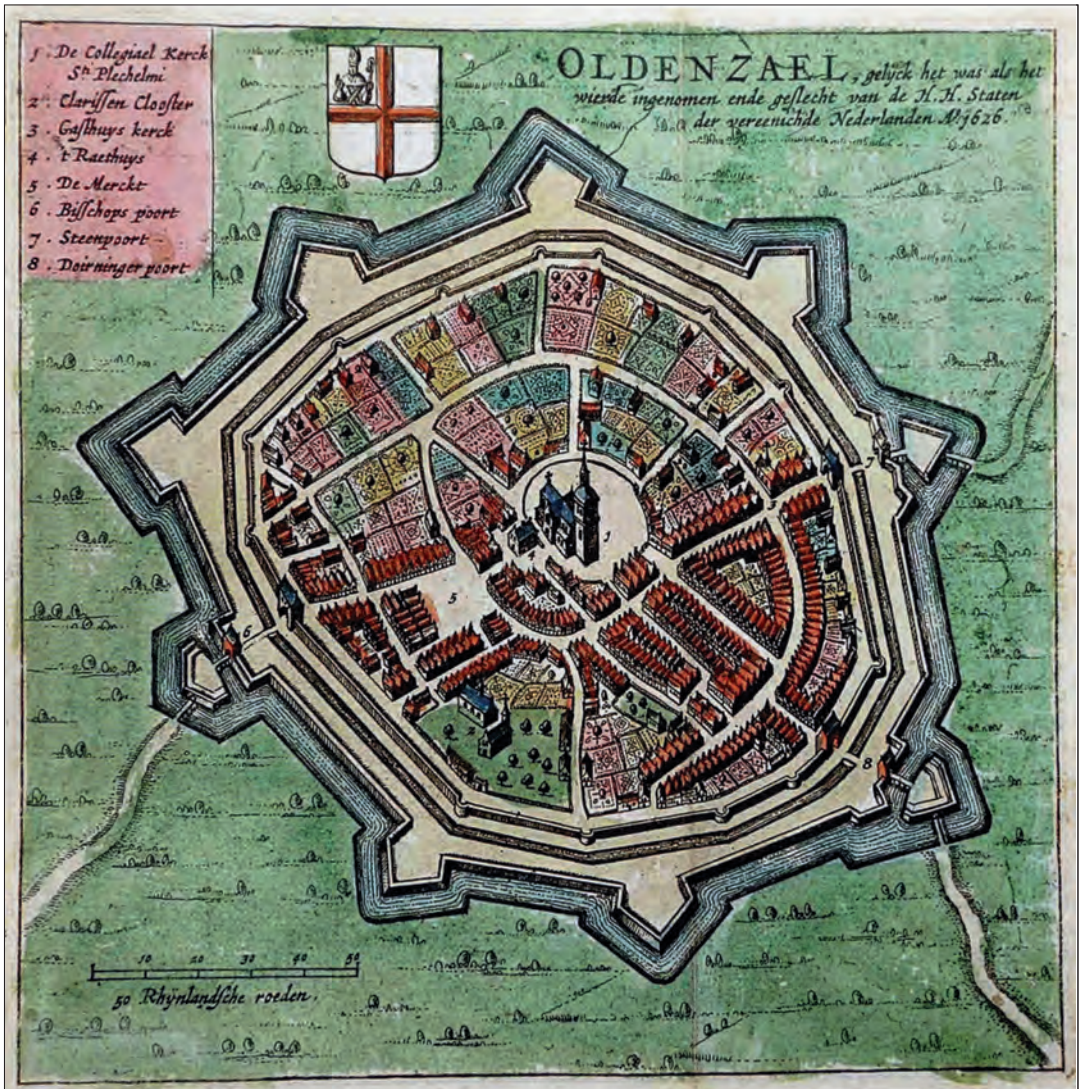
Grafisch ondernemer Jan Verhaag haalt Friedrich Muckermann voor het voetlicht. De Jezuïet was in 1883 geboren in Bückeburg en ontwikkelde zich tot een fel bestrijder van het

Gezicht op Oldenzaal 1674, collectie Willy Ahlers.

Kaart van Blaeu uit 1626. In blauw het verloop van de gracht rond de immuniteit. De letters geven de plaats van kanunnikenhuizen.

Kaart die Ten Have tekende naar Blaeu (1649). Linksonder het klooster, gescheiden door de Nagelstraat van het hof.

fascisme. In 1934 vluchtte hij naar een boerderij in Gronau, kwam veilig de grens over en vestigde zich na een tussenstop te Glanerbrug in Oldenzaal. Waar hij woonde? In een nog bestaande balkonkamer van ziekenhuis Heil der Kranken.

Samen met redacteur Joseph Steinhage zette hij het kritische blad *Deutsche Weg* op. Eerste nummer: 12 augustus 1934. De wereld moest gewaarschuwd worden voor het opkomend fascisme. Kardinaal De Jong noemde *De Deutsche Weg* zijn lijfblad. Hoewel de oplage nooit boven de drieduizend steeg, werd het blad wel in veertig landen verspreid en had grote

invloed. De eerste nummers werden vervaardigd bij drukkerij Verhaag, later bij de *Twentse Courant*. Na de inval van de Duitsers in mei 1940 slaagden Muckermann en Steinhage – erkend staatsvijanden van Duitsland – er in om succesvol onder te duiken

In het boek over Oldenzaal is vakbondsman Herman Bode niet vergeten, zangeres Mieke Telkamp en voetballer Theo Pahlplatz evenmin. Daar zweeft Sanne Wevers, rent Ellen van Langen en blaast Björn Kuipers de fluit. Zelfs Denekamper Hennie Kuiper fietst voorbij. De wielrenner woonde dan ook enkele jaren in, jawel, Oldenzaal.

Patrick Welman wil collectie beter zichtbaar maken Burgemeester Oldenzaal voorzitter Oudheidkamer

Theo Leoné

.....

De Oudheidkamer Twente heeft een burgemeester aan het roer. Een man die historie en identiteit ziet als basis van vertrek. Hoe de prachtige collectie van de Oudheidkamer beter zichtbaar te maken? Hoe ook op te komen voor het cultureel erfgoed van Twente? Patrick Welman (Enschede, 1967) stroopt de mouwen op.

Patrick Welman: "Meer doen met moderne media als facebook en vlogs."

De nieuwe voorzitter van de Oudheidkamer komt uit een bankenfamilie. Zijn eeneiige tweelingbroer Edwin kwam voor ABN Amro terecht in de City, Londen. Vader werkte bij de Rabo, was filiaalhouder in Glanerbrug. “Moeder uit Oele, vader uit Lonneker. Allebei van de boer en beiden de oudsten. Gemengd bedrijf, later gespecialiseerd in melkveehouderij. Roodbont of zwartbont vee? Op familiefeesten was dat zeker een onderwerp. Mijn vader was van zwartbont, mijn moeder van roodbont.” De Gerardusschool in Glanerbrug, vierde klas, juffrouw Van Bohemen. Wat kon ze spannend vertellen over geschiedenis. Kwam nog uit Nederlands-Indië ook. “In de klas van juffrouw Van Bohemen is mijn liefde voor de geschiedenis ontstaan. De mooiste verhalen destijds? Robin Hood en Richard Leeuwenhart. Hoekse en Kabeljauwse twisten

In Lonneker wordt nog steeds gesproken over de annexatie door Enschede.

met Floris. Mijn interesse ging vooral uit naar de Middeleeuwen.”

Patrick bewandelt in zijn studietijd een lange weg die loopt via Groningen en Rotterdam. Haalt vijf diploma's. Van de Pius X naar het Jacobuscollege en de MEAO. Wat volgt zijn de hogere beroepsopleiding Overheidsmanagement en de bul bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit.

“Voor ik aan het werk kon, moest ik eerst nog mijn dienstplicht vervullen. Lichting 94-5. Het grootste deel van mijn dienst was ik bij de geneeskundige troepen in Doorn, in het revalidatiecentrum.”

In 1996 ging Welman aan de slag bij PNO subsidieadvies. Bleef daar vijf jaar en maakte eenzelfde periode vol bij de Provincie Overijssel. Om te Enschede in 2012 voor het CDA wethouder te worden met de portefeuille economie en werk. In dezelfde stad was hij toen al tien jaar raadslid. Sinds december 2018 is Welman burgemeester van Oldenzaal, de oudste stad van Twente.

Kring Glanerbrug

Patrick Welman en zijn broer Edwin sponsoren een jaar of acht de historische kring van Glanerbrug, het dorp waarin het tweetal opgroeide. De kring heeft onderdak gevonden in het oude parochiehuus. Door de huur voor hun rekening te nemen sponsoren de Welmans zowel de historische kring als de parochie.

“In mijn jeugd hadden vooral de spannende Middeleeuwen mijn belangstelling. Later kreeg ik de behoefte meer te weten over de periode 1550 – 1650, vooral over Frankrijk, over kardinaal-staatsman Richelieu. Telkens als ik in een boekenzaak ben, probeer ik daarover iets te krijgen. Iedereen heeft een beeld van Richelieu vanwege de Drie Muskietiers. Op een keer las ik een boek waaruit een heel andere Richelieu naar voren kwam. Goh, hoe zit dat nu? Toen had ik het geluk een boek aan te treffen dat de periode heel mooi beschrijft. Een boek van Philipp Erlanger. Daar werd ik zo door geraakt dat ik allerlei dingen over die periode ben gaan

verzamelen. Over de Tachtigjarige Oorlog, de Dertigjarige Oorlog”

Naast het werk een grote interesse in geschiedenis, wanneer komt Twente in beeld? “Later pas. Vanaf het moment dat ik vanuit politieke interesse meer met Twente bezig was. Vanwaar die rare kop van Twente, het waarom van de gemeentegrenzen, de rivaliteit. De oud-Lonnekenaren hebben het nog altijd over de annexatie, niet over de fusie met Enschede. Dat herken ik. Ik was net benoemd tot burgemeester van Oldenzaal toen ik een lezing bijwoonde van Jan Olde Kalter. Hij vertelde over steden en ambten. Hoe die in de Napoleontische tijd, de jaren van koning Lodewijk, uit elkaar getrokken waren. Je had Almelo en Ambt Almelo, Delden en Ambt Delden. Oldenzaal kreeg zijn huidige kleine omvang. De buurtschap Berghuizen ging naar Losser en kwam in 1955 weer terug bij de stad. Ik dacht hé, daar zit een stuk ontstaansgeschiedenis van de gemeenten zoals we die nu kennen. Het hoort bij een burgemeester, zeker een van Oldenzaal, om de

Gemeenten met zelfde DNA

De vier gemeenten in het noordoosten van Twente zijn voor Patrick Welman als een familie. “De vier hebben hetzelfde DNA. Nee, ik ben geen voorstander van een fusiegemeente. Voorlopig zeker niet. In ieder geval zou zo’n beweging van onderop moeten komen. De gemeenten werken goed samen, zijn echt familie. Dat merk je vooral met carnaval maar ook op andere momenten.”

historie van Oldenzaal en ook van Twente op waarde te schatten en te kijken hoe je die voor toekomstige generaties behouden kunt laten blijven. ”

Via facebook kwam Patrick Welman op het spoor van de Oudheidkamer Twente. Zelf zocht hij naar wegen om meer te doen met zijn kennis en kunde, de vereniging speurde al een tijdje naar een goede kandidaat voor het voorzitterschap. Willem Wondergem trok de kar

Twents erfgoed, waard om voor op te komen.

als interimmer sinds het vertrek van voorzitter Bernard Westrek in de zomer van 2016. Sedert 30 april 2019 is de leiding in handen van Welman.

“Mijn streven? De collectie van de Oudheidkamer meer zichtbaar maken. Zichtbaar voor een groot publiek. Dat doen we al via het beschikbaar stellen van stukken aan musea. Maar een groot deel van de collectie bevindt zich nog in het archief. Als Oudheidkamer moeten we ook moderne

middelen gebruiken. Denk aan facebook, aan vlogs. Adri Strikker maakt al vlogs waarin stukken uit de collectie fraai in beeld komen. Via de sociale media kun je goed de jeugd bereiken. Moet het stof van de collectie? Zeker. Daarnaast is het ook onze taak om op te komen voor het culturele erfgoed van Twente. Daar is tenslotte in 1905 de Oudheidkamer voor opgericht.”

Reliëf van kerkleeuwen

Theo Leoné

.....

Leeuwen in de Plechelmus. Waar komen ze vandaan? Hoe oud zijn ze? Marcel Meijer Hof is op zoek naar de antwoorden.

In de zijbeuken van de Plechelmuskerk te Oldenzaal bevinden zich twee vergelijkbare reliëfs. In de interieurbeschrijving komen de leeuwen niet voor. Ook de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geeft geen uitkomst. Voor reacties: redactie@oudheidkamertwente.nl

Elektrificatie spoor Twente start in 1951

Willy Ahlers

De eerste elektrische trein in Nederland reed al in het jaar 1908. De primeur was voor de lijn Rotterdam Hofplein – Scheveningen. Economisch was de nieuwe krachtbron een succes. Stoom kostte destijds 42 cent per kilometer en elektrisch slechts 27 cent. Het nieuwe systeem had behoorlijk wat kinderziekten. Zo moesten de treinen aan het eindpunt altijd even afkoelen. De spoorlijnen werden in het begin van de twintigste eeuw steeds drukker. Het Rijk nam een meerderheidsbelang in spoorlijnen en had drie mogelijkheden om de toenemende drukte aan te pakken. Spoorverdubbeling was zeer kostbaar, je moest immers grond in de steden verwerven. Langere treinen misschien? Maar dat ging ten koste van de snelheid. Derde optie: elektrificatie. Haalbaar door de lagere kosten van onderhoud en personeel.

Als probleem gold de keuze voor de spanning. Zwitserland en Duitsland gebruikten 15.000 Volt wisselspanning, Engeland had 660 Volt gelijkspanning. Wisselspanning maakte het gebruik van zwaardere motoren noodzakelijk. In Nederland werd gekozen voor 1.500 Volt gelijkspanning. Na de Tweede Wereldoorlog nam de elektrificatie een enorme vlucht. In de tijd van de wederopbouw werd de optie stroom vlot meegenomen.

In 1951 werd eerst de lijn Amersfoort - Apeldoorn en in hetzelfde jaar ook de trajecten Apeldoorn-Hengelo-Enschede en Hengelo-Oldenzaal van stroom voorzien. In 1976 volgde de elektrificatie van de lijn Oldenzaal-Bentheim. Aan beide zijden van de grens werd gebruik gemaakt van twee verschillende spanningen. Daarom kreeg Bentheim een omschakelinrichting. Oldenzaal verloor daarmee zijn functie als grensstation.

Afscheid van het arbeidsintensieve stoom voerde tot lagere kosten. De kilometerprijs daalde van 42 naar 27 cent.

De elektrificatie van het spoor in Twente is nog steeds niet voltooid. Blik vanuit knooppunt Hengelo. Links de diesel op weg naar Zutphen. De rechter tak van het spoor voert langs Hazemeyer naar Almelo.

Voor de elektrificatie werden onderstations gebouwd die gevoed werden door grote centrales. In Overijssel waren die onderstations in Deventer, Bathmen, Rijssen, Almelo, Hengelo, Enschede en Oldenzaal. Elk onderstation had op afstand bestuurbare schakelaars en konden dus

op afstand bestuurd worden. Dit gebeurde in blokposten bij de grotere stations. Afhankelijk van de noodzaak worden één of meer gelijkrichters in- of uitgeschakeld. De installaties werden geleverd door het bedrijf Coq in Utrecht, gespecialiseerd in hoogspanningsschakel materiaal.

Treinkaart Overijssel.

Op 19 mei 1952 werd met een nieuwe blauwgroene trein door de directie van de NS met een aantal genodigden een feestelijke openingsrit gemaakt over de nieuwe Twentelijn. Op alle stations werd de trein feestelijk ontvangen en dankten de burgemeesters de NS voor de totstandkoming van de voortaan snelle lijn.

SCHERVEN BRENGEN GELUK...

Ja, het zou heel goed een scherf van niks kunnen zijn. Aan de andere kant... Wie weet welk verhaal er achter schuilgaat. Of wat voor ommekeer hij over zeg 1000 jaar teweegbrengt.

U, als lid van de Oudheidkamer Twente, u doet natuurlijk geen scherf af als zomaar een scherf. Bovendien weet u dat de OKT veel meer in zijn bezit heeft en over veel en veel meer gaat dan alleen archeologische vondsten.

Hoe meer mensen dat met u zouden weten, hoe mooier natuurlijk. En hoe rooskleuriger en actiever ook de toekomst van de OKT. Over actiever gesproken: er is binnen de OKT van alles te doen. Vrijwilligers zijn dan ook van harte welkom. Voor administratieve werkzaamheden, voor ict, voor bestuursfuncties, als huismeester, voor tal van hand- en spandiensten, voor noem maar op.

...EN EEN ACTIEVE TOEKOMST VOOR DE OUDHEIDKAMER TWENTE

Iets voor u, OKT-vrijwilliger? Of voor iemand (hoeft nog geen OKT-lid te zijn) die u kent? Mailt u dan naar: vrijwilligers@oudheidkamertwente.nl of schrijf een briefje naar onderstaand adres.

OKT huis Stroinksbleekweg 12b, 7523ZL Enschede
T 053-4787447 E info@oudheidkamertwente.nl

*Vereniging Oudheidkamer
Twente*

